

SLÆDESPØRET

Nr. 50

December 2019

15. årgang

Knud Rasmussen Selskabet

Indholdsfortegnelse

Ipiutak kulturens tilstedekomst.....	296
Inuit samfundene - samfund uden en stat.....	300
Den store slæderejse for 4. gang på russisk	304
Gensidighed en arktisk leveregel	306
Forældreløse børn	308
Hollænderne i arktisk	309
Så lær dog grønlandsk	312
Kunst i læ af polarcirklen.....	313

Juullimi pilluaritsi

Med dette eksemplar af Slædesporet runder vi nummer 50 og det er da noget af en præstation. Ved denne milepæl går mine tanker til Hans Engelund Kristiansen, som var tidsskriftets første redaktør. Hans nåede at redigere 23 numre, inden han døde i 2010. Han havde en stor grønlandserfaring og der, hvor hans indsigt hørte op trådte hans kone Arina beredvilligt til, f.eks. med oversættelser til og fra grønlandsk. Hun var fra Østkysten og sammen havde de tilbragt mere end 18 år i Qaanaaq. Det gav en ballast, jeg ikke mente at kunne spænde over. Alligevel sagde jeg ja til tjansen som redaktør efter Engelund, fordi jeg mente, at bladet sagtens kunne tåle at få en ny profil. Mere arktisk stof med plads til de arktiske urfolks kulturer, som var mit eget kompetenceområde. Imidlertid uden vores trofaste medlemmer er der intet blad. Det er jer der betaler bladet, og som Hans Engelund skrev i Slædesporet nr.1, ”gennem jeres medlemskab er med til at sikre Knud Rasmussens minde og bidrage til forskningen, omkring det arbejde han påbegyndte.”

Kilaasi

Forsiden af den grønlandske kunstner Jukke Rosing. Hun skriver: Billedet er sammensat af 2 billeder fra en serie, jeg lavede til udstillingen ”Assinga 4x4”, der blev udstillet under Nuuk Nordiske Festival i 2017.

Billederne er henholdsvis fra venstre: Havets Moder og Maliina (solen). Afbildet er det mig som Havets moder, og som Maliina ses min lillesøster Malu.

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Layout: Alu Petrussen
Oplag: 300 eks. ISSN 1603-9246

Ipiutak kulturens tilstedekomst

Af Claus Oreskov

På Statens Museum for Religionshistorie i Sct. Petersborg så jeg i sommer en åndefigur fra et af de sibiriske urfolk. Figuren tiltrak sig min opmærksomhed af flere grunde. Først af alt den figurlig udformning med de bevægelige led. To associationer faldt mig øjeblikkelig ind. Kæder og kædeled udkåret af hvalrostand fra den alaskanske ipiutak kultur. Inuits arkaiske trosforestillinger om sjælene, der befinder sig i leddene på dyr og mennesker.

Religiøse forestillinger om mennesket

Lad os tage det sidste først. Inuit opdelte mennesket i et navn, et legeme og en sjæl. Navnet er også en slags sjæl, der bliver tilbage på jorden når nogen dør, for igen at tage bolig i en nyfødt krop. Det nye menneske, navnesjælen tager bolig i, får andel i de kræfter, dygtighed og intelligens der knytter sig til navnet.

Kroppen er et midlertidigt opholdssted for sjælene som forgår til sin tid.

Sjælene er mange og fordelt forskellige steder i kroppen. Ethvert led har sin sjæl, og disse sjæle ligner små mennesker på størrelse med en tommelfinger, som en af Knud Rasmussens informanter fra

Østkysten forklarede ham. Efter døden samles sjælene for at tage ophold i de dødes land i havet eller himmelen. Her får de efter nogen tid bolig i et legeme, der til forveksling ligner det de havde på jorden. Sygdom mente man skyldtes, at en eller flere af kroppens sjæle var stjålet af en åndemaner eller heks. Så gjaldt det om at alliere sig med en magtfuld åndemaner, der kunne opspore sjælene og bringe dem tilbage inden de rådtede. Kom det så vidt var sygdommen til døden. Ved mord var det vigtigt, at man parterede liget på den måde, at man skar samtlige led over for på den måde at sikre sig, at sjælene ingen magt havde til at gå igen eller andre ubehagelige finurligheder ¹⁾.

Kædeled

Ipiutak kulturen

Den danske arkæolog Helge Larsen opdagede i Alaska en hidtidig ukendt inuit kultur. Det var i 1930, hvor han sammen med de amerikanske arkæologer Froelich G. Rainey og James L. Giddengs opdagede ipiutak bopladsen, under udgravninger der fandt sted 1939-41. Bopladsen blev fundet ved Point Hope eller Tikeraq (pegefingeren) som stedet hedder på Inupiaq.

Ipiutak kulturen var i fuldt flor omkring år 400 e.Kr. og blev ved med

at blomstre indtil engang i 1500-tallet. Der er tale om en Beringstræde kultur, som trak på multiple påvirkninger fra nær og fjern i tid og sted. Ruinbopladsen, Helge Larsen var med til at udgrave, havde man længe kendt til, bl.a. omtaler Knud Rasmussen den i ”Fra Grønland til

man fandt i disse grave, svarede til hvad man fandt af genstande i husruinerne. De andre grave var anlagt over jorden, oprindeligt på et stillads som i årenes forløb var hen-smuldret og forsvundet. Skeletterne, tøjstumper og gravgaver fandt man i selve græstørven. Det forun-

Kædeled med dyrehoved fra Ipiutak kulturen

Stillehavet” bind 2. Det var imidlertid de kulturlag man afdækkede der fremviste en helt ukendt inuit kultur. Her 200 kilometer nord for polarcirklen findes ruinerne af den største kendte inuit boplads. Stedet er ideelt for en befolkning der lever af fangst og jagt, idet hvalrosser på træk her søgte op på stranden for at hvile ud. Hvalrossen var et eftertragtet bytte både på grund af den store mængde kød, men også på grund af stødtænderne, hvis elfenben man forarbejdede til redskaber, kunstgenstande og vidste det sig til kultiske genstande. Desuden blev hvalrossens stødtænder brugt i gaveudveksling eller tuskhandel.

Arkæologisk udgravning

Hjulpet godt på vej af lokalbefolkningen lykkedes det arkæologerne at udgrave 167 gravsteder, hvoraf 138 var fra Ipiutak-kulturen. Scenariet fremviste to forskellige gravskikke. Grave der bestod af et gravkammer en halv til en hel meter under jorden. Gravgaverne,

derlige ved disse grave var gravgodsets art, der for størstedelen bestod af udskæringer i hvalrostand og rentak, hvis lige man aldrig havde set før, og som kom til at give forskerne megen hovedbrud. Fundene kunne kategoriseres i tre typer: 1. type) kæder og kædeled udskåret i hvalrostand. Nogle af kæbeleddene kunne være udskåret med dyrehoveder eller andet. 2. type) Svirvler der består af to dele, en fast og en drejelig (bruges for at forhindre en line i at blive snoet). En stor del af svirvlerne lignede kun svirvler men fungerede ikke som sådanne. De havde en form der var afledt af svirvlen, men som ikke kunne benyttes som sådanne f.eks. fordi der ikke er noget hul til den roterende del. De er ikke beregnet til at fungere, men tjener som symboler på svirvler. 3. type) Dyrefigurer eller udskæringer dekoreret med et dyremotiv samt andre dyr med skelet motiv.

Hvordan skulle man tolke disse gådefulde udskæringer på genstande,

der tilsyneladende intet praktisk formål havde.

En sandsynlig fortolkning

Nu er det en god regel, hvad angår etnografika og arkæologiske fund, at hvis noget har lighed med praktiske ting og sager

uden at kunne bruges til samme formål, så er der tale om magi.

Et sådant objekt forelå i svirvler, som var efterligninger men ikke brugbare.

Her var allerede et indicie der pegede på den magiske forestillings verden. Adskillige udskæringer af et lomhoved viste i hvilken retning af det magiske man skulle lede, nemlig i retning af åndemanerinstitutionen. Lommen forbindes med åndemaning både blandt inuit østover fra Alaska og blandt de sibiriske shamaner. Hos flere sibiriske folk er lommen en kraftig hjælpeånd for shamanen/åndemaneren. Man kender til shamangrave i Sibirien der er prydet med en lomfigur. I Canada var lommen ligeledes en vigtig del af åndemanerens danse udstyr. Vi kender fra moskusoksefolket åndemaner hætter med et lom-

næb på toppen. Knud Rasmussen hjembragte fra 5. Thule ekspedition sådanne åndemaner hætter, der kan ses på Nationalmuseets etnografiske samling. Det giver god mening, idet Ipiutak kulturen befinder sig midt mellem Sibirien og Canada.

En stor del af Ipiutak kulturen stammer fra påvirkninger fra den sibiriske side af Beringstrædet. Mange af disse kulturtræk bredte sig ind over Canada og Grønland sammen med den senere Thule kultur, der som en stormflod skyllede hen over Arktis fra Beringstrædet til Grønlands Østkyst.

Alt dette gav god mening og konklusionen på det hele blev, at man i disse gravgaver stod overfor en hidtil ukendt kult samt kultisk udstyr for inuit åndemanere. Rekvisitter der på en eller anden måde havde hørt til åndemanernes kultiske handlinger. Det gjaldt for lomnæb figurerne, dyrefigurerne med

skeletmotiver, samt for de mystiske kæder. Kæderne blev identificerede som hørende til åndemanerhåndgerningen idet lignede kæder bare af metal ofte forekom på sibiriske

Åndefiguren på Statens Museum for Religionshistorie, Sct. Petersborg

Lomnæbbet fra Ipiutak Kulturen

shamaners dragter.

Det kan give et fingerprøj, men nogen forklaring på hvorfor kæder hører til de magiske ting i tilværelsen mangler stadig.

Vi graver et mentalt spadestik dybere

Det bringer os tilbage til åndefiguren på Museum for Religionshistorie, og mit eget bidrag til tolkningen af Ipiutak kulturens mystiske åndemaner udstyr. Da jeg så kæde leddene på figuren udkåret som led på et menneskes arme, forstod jeg med det samme meningen med kæderne fra Ipiutak åndemanernes grave.

Tænker man lidt analogisk bliver selve leddet det centrale, ikke om det er et led i en kæde eller et led på den menneskelige krop. Derfor tør jeg godt våge at overføre forestillingen om leddet som bolig for sjælene, til de omtalte kædeled og svirvler fra udgravningerne ved Point Hope. Men hvorfor blev led associeret med sjæle og magiske kræfter.

Åndskræfternes skjulte steder

Det kan vi få klarhed over gennem antropologien. Flere antropologer har gjort opmærksom på overgangsfænomeners magiske betydninger. Hvor der er en overgang fra et fænomen til et andet er der også altid et punkt (mere eller mindre definerbart), hvor fænomenet hverken er det ene eller det andet eller både det ene og det andet. Tærsklen til et hus, f.eks. når man træder

Folk fra Point Hope finder stadig gravgaver. Her et kædeled fundet i 2015

ind i huset kommer man ude fra og ind i huset. På dørrinet eller tærsklen er der et usynligt øjeblik, hvor man hverken er ude eller inde eller både og. Disse både og/ hverken eller situationer forekommer f.eks. gennem naturlige hændelser, som fødsel, død og udvikling fra barn til voksen. Som sociale og kulturelle fænomener kan bl.a. nævnes: ægteskab, uddannelser, præstevielser, studenterhuen osv. Alle disse fænomener bliver

ofte omgivet af ritualer, som vi kalder overgangsritualer. Overgangsritualerne skal sikre en lykkelig overgang, især gælder det om at være på vagt overfor både og/ hverken eller fænomenet der blev set på som et

farligt øjeblik. Farligt fordi dette fænomen unddrog sig samfundenes sædvanlige logik og indlysende betydninger. Overgangen var ikke kun farlig, men spækket med kaotiske, magiske eller guddommelige kræfter fandt man ud af gennem sammenlignende studier. Nogle forskere gik videre og opdagede at overgangsritualerne kunne udvides til at omfatte allehånde tabu og påbud samt alverdens farligheder. Mere kortfattet så mener man, at mange kulturer (for ikke at sige alle) betragter hverken eller /både og fænomener som kraftfulde, magiske, guddommelige, dæmoniske og så videre. Her har vi så forklaringen på, at sjælene i inuits trosforestillinger befinder sig i leddene (overgangene), de beskytter disse overgange og er også i besiddelse af overgangenes kraft potentialer. Det samme kan siges om åndemanagerens kædeled, de har besiddet et voldsomt kraftfelt, som i hænderne på åndemanageren kunne anvendes til magiske helbredelser, rejser ind i trancens områder og lignende. Disse studier må ikke opfattes som eksempler på arketyper som Carl Jungs tog bestik af, men derimod en erkendelse baseret på et krav om en forståelig kulturel omverden. Noget som er karakteristisk for alle mennesker i alle kulturer.

Et par ord til sidst

Forskerne, der forklarede gravgaverne som åndemanager rekvisitter, nåede frem til dette resultat gennem sammenligninger af arktiske

kulturer der var adskilt både gennem tid og sted. Jeg brugte samme metode i mine tilføjelser til deres konklusioner. Vi befinder os altså forskningsmæssigt på tynd is, men bare man er bevidst om dette og også erkender, at det fremførte er en hypotese og intet absolut. For mig blev kædens forskellige led, arkæologiske, etnografiske og mytologiske studier der berigede hinanden og derigennem kastede lys over et forhistorisk trossystem, der ikke har efterladt skriftlige udsagn.

Bøger til natbordet:

Larsen, Helge & Fr. Rainey: "Ipi-utak and the Arctic Whale Hunting Culture"

Knud Rasmussen: "Fra Grønland til Stillehavet"

1) *Vil man vide mere om inuits livsanskuelser og trosforestillinger findes der en ganske god introduktion hertil i Knud Rasmussen "Myter og Sagn fra Grønland" bind 1, om østgrønlanderne*

Inuitsamfundene - samfund uden en stat

Af Erik Winther

Eller fortællingen om sociale relationer der udelukkede, at inuitsamfundene udviklede sig til lagdelte

samfund med undertrykkere og undertrykte.

Måske synes nogen det er indlysende, at andre samfund end vores eget kan have indrettet sig anderledes og personerne i disse samfund aldeles ikke anstrenger sig for at blive som os i den vest-

lige verdens komplekse industrisamfund.

Sådan har det imidlertid ikke altid været. Når etnografer før i tiden så på naturfolkene mente man med bestemthed, at de repræsenterede et laverestående stadie på vej hen imod samme komplekse samfund

som vores eget. Vi spejlede os i dem og troede vi på denne måde kunne smugkikke ind i vores egen fjerne fortid. At dette var forkert, udelukker selvfølgelig ikke, at der kan være masser af paralleller mellem samfund med identiske naturforhold, såsom de arktiske naturfolks samfund før koloniseringen og vores egne fjerne fortid som arktiske jæger samfund. Eller måske deler vi en fælles fortid som istidsjæ-

gere og tundrabeboere, sådan som Knud Rasmussen mente .

Stater i form af kongedømmer, feudalsamfund og imperier fremstod i Mellemøsten og Kina sammen med agerbruget og fortrængte tidligere jæger, samlere og hyrdesamfund. Jeg tror de fleste kender

Fanger fra Avanersuaq, år 1903, dette samfund var fulstændig egalitær

historien om Kain og Abel, hvor Gud tager imod offergaven fra agerdyrkeren Abel og afviser offergaven fra fårehyrden Kain.

Historien stammer fra genesis og levendegør overgangen fra et hyrdesamfund til et samfund domineret af agerbrug og

en begyndende statsdannelse.

Inuitsamfundene

De gamle før koloniale inuitsamfund i det cirkumpolare område kendte ikke til stater og politisk magt, selvom der fandtes social lagdeling i samfundene omkring Bering strædet. Man har kaldt dem for lighedssamfund eller med et fint ord egalitære samfund. Det

geografiske område, jeg tænker på, er omtrent identisk med 5. Thule ekspeditions forskningsområde. Medtager man Grønland har vi et område, der dækker begge sider af Bering strædet, strækker sig videre øst over Alaskas kystområder og gennem Canadas kyst og tundra,

før endelig at slutte på Grønlands østkyst.

Hele dette gigantiske område var op gennem tiden beboet af små løst organiserede grupper af mennesker, der migrerede omkring efter fangstforholdene og de muligheder disse forhold bød på.

Denne livsstil beholdt man helt op til koloniseringen og delvis i tiden lige derefter. Netop Knud Rasmussen beskriver inuit grupper i Canada som lever efter samme principper og normer tilpasset naturens rytme, som de har gjort i årtusinder. Det betyder ikke, at kulturerne er fuldstændig ensartet eller uforanderlige. Man kan imidlertid genkende meget ensartethed, der legitimerer forestillingen om en form for kontinuitet.

I denne artikel er jeg specielt interesseret i kontinuiteten i de før koloniserede inuitsamfunds egalitære sociale strukturer og praksis.

Filmen *Palos Brudefærd* viser et ligheds-
amfund

For mig er det interessant, om der i disse samfundsstrukturer var en faktor der udelukkede, at man udviklede hierarkiske samfund og dermed også statsdannelse.

Erhverv og arbejdsdeling

Fanger og jægererhvervet var

karaktariseret ved en enkelt arbejdsdeling efter køn. Kvindearbejde og mandearbejde. Mændene tog sig af jagten og kvinderne tog sig af

jagtprodukterne som de forarbej-

dede til mad og tøj.

En vigtig del af denne samfundsorganisation var fordelingen af kødgaver gennem sindrige regler og kulturelle mønstre. Ofte var det kvinderne der stod for fordelingen af kødgaver, hvis ikke denne fordeling allerede var foregået ude på selve fangstpladsen.

Et totalt socialt faktum

Den franske antropolog Marcel Mauss udviklede i bogen ”Gaven”, gaveudvekslingens sociologi i mindre komplekse samfund. Mauss så gaven som et totalt socialt faktum. Gavegivning producerede og reproducerede sociale forbindel-

ser og dermed sociale institutioner, som udgjorde samfundenes juridisk, religiøse og økonomiske strukturer og praksisser. Gavegivningens former forandrede sig efter omstændighederne. Et typisk grønlandsk fangersamfunds kødgavegivnings former kunne se sådan ud: kødgave - forpligtigelser til nære slægtninge, til dem i jagtfælleskabet, til de der er født samme år, til konebytnings fæller og til sangkampsfæller og i nogle tilfælde til drille partnere (joking relationships). Omkring et sådan kompleks af muligheder stillede man forventninger til hinanden, samt gjorde hvad man kunne for at indfri disse forventninger. Der er altid nogen som vil smutte udenom, dem gjorde man grin med, den værste forhånelse i inuitsamfundene. En doven fanger, der blev lavet grin med, tog sig som regel sammen. Det er let at se ud fra dette simple eksempel, at gavegivningen understøttede sociale relationer samt sociale institutioner som: sangkamp, konebytning, slægtskab.

Samfund uden en stat

Fra det ovenstående fremgår det, at de gamle inuitsamfund indefra med gavegivnings strukturen var immune overfor at udvikle hierarkisk autoritet, magt relationer, undertrykkelse af mennesket, kort sagt et statssamfund. Arbejdsdelingen var som sagt mellem kvinder og mænd ellers fandtes der meget lidt specialisering og dermed ingen opsplitning af samfundet. Uden denne

opsplitning af samfundet er der ingen stridende samfundsgrupper og dermed ingen lejlighed for en bestemt gruppe til at tage magten over andre grupperinger. En tese der er helt i tråd med antropologien og sociologiens grundlægger Émile Durkheims udsagn, at politisk magt forudsætter social differentiering. Man kan ud fra ovenstående ræsonnere at fanger og jæger samt nomadesamfund, var samfund med en meget lille eller ingen politisk magt .

Lidt etnografisk drøvtyggeri

Klassens opvakte pige eller dreng har for længst regnet ud, at inspirationen til denne klumme kommer fra den franske antropolog/etnograf Pierre Clastres, der forfægter en tese om statsløse samfund, som jeg har brugt. Clastres studier stammer fra Amazonas, hvor der modsat inuitsamfundene fandtes høvdinge. Ganske vidst høvdinge uden magt, der bliver symboler på afmagten i forhold til samfundshelheden. Gennem en bestandig fremhævelse af høvdingens magtesløshed, bekæmpede naturfolkene i Amazonas fremkomsten af hierarkiske strukturer og dermed statsdannelse. Inuit havde ingen høvdinge, men man havde vejledere f.eks. storfangeren, åndemaneren eller de ældste, men ingen behøvede at lytte efter dem. På denne måde fremstår inuits vejledere lige så magtesløse som Amazonas indianernes høvdinge. Omvendt havde og har indianerne i Amazonas gavegivnings kulturer, der ligner inuits

og dermed en stærk tilskyndelse til at bevare samfundsforholdene som de er. Clastres ræsonnerer, at det er os der mangler noget i forhold til naturfolkene, nemlig den sociale solidaritet som forhindrer, at en person eller gruppe tager magten over de andre i samfundet. Denne tanke videreudviklede antropologerne Kirsten Hastrup og Jan Ovesen i deres "Etnografisk grundbog", hvor de i bogens slutning skriver: "Hvis vi mangler den sociale solidaritet der får de primitive samfund til at fremstå som egalitære enheder, så mangler vi også den kosmologiske indsigt, som får primitive til at føle,

at deres handlinger og naturens gang er integreret i et sammenhængende betydningssystem. Måske er det disse civilisationens mangler, som i sidste instans vil vise sig at være fatale for overlevelsen af såvel vores samfundsorden som vort økosystem. Det ville være rationelt at forsøge at rette op på dem"

Bøger til natbordet:

Kirsten Hastrup og Jan Ovesen: "Etnografisk grundbog"
Marcel Mauss: "Gaven"
Pierre Clastres: "Society against The State"

Nordlys sammen med isbjerge

Den store slæderejse for 4. gang på russisk

En ny oversættelse af den "Store Slæderejse" har set dagens lys i Rusland på forlaget Ripol Klassik. For oversættelsen står marketing- og kommunikationskonsulent Natalya Clark. Forordet er skrevet af museumsinspektør Søren la Cour Jensen fra Knud Rasmussen Hus og museum. Efterskriftet er af Peter Jessen og Claus Oreskov, ligesom sidstnævnte har bidraget med billedtekster.

Efterskriftet præsenterer fortrinsvis ny viden om Knud Rasmussens korte ophold på Tjukotka i USSR, bl.a. en russisk dagbog fra perioden, som omtaler Knud Rasmussens besøg. Det er den eneste samtidige russiske beskrivelse, der findes om denne begivenhed. Peter Jessen fandt frem til et længe glemt forfatterskab, som igen er dukket op fra bibliotekernes gemmer. Hele historien kan læses i Slædesporet

42 december 2015: Handlen og polarfolkene på Tjukotka. Knud Rasmussens Den store slæderejse er tre gange tidligere udkommet på russisk. Første gang i 1935 i oversættelse af Anna Hansen, en kendt dansk-oversætter, der var bosat i Moskva. Bogen blev genudgivet i ”billigudgave” i 1958. Den tredje udgivelse, fra 1987 var kædet sammen med den russiske udgave af Rockwell Kents ”Greenland Journal”. Rockwell Kents forfatterskab og billedkunst har altid haft en høj stjerne i Sovjetunionen og Rusland. I alt fem af Kents bøger, herunder også Salamina er udkommet derovre. Alle de tidligere udgaver af Knud

Rasmussens bog havde valgt at bibeholdt den originale titel. Hvorfor man denne gang har valgt at kalde værket ”Den hvide eskimo”, kan man spekulere over. I øvrigt kom Peter Freuchen ud til de russiske læsere fem år før Knud Rasmussen. To af Freuchens romaner, Storfanget og

Rømningsmand, udkom på russisk allerede i 1930. Desuden er værket Det arktiske år tilgængeligt for landets læsere. Peter Freuchen skrev det sammen med zoologen Finn Salomonsen (far til Sannes S.). Den blev i øvrigt en af Freuchens mest oversatte og internationalt udbredte bøger.

Gensidighed - en arktisk leveregel

Af Claus Oreskov

På Jamal Nyheder, der både er en hjemmeside, radio og Tv-kanal, kom der for nylig en sensationel meddelelse ved korrespondent Marina Pormina:

”Arktisk og gensidig hjælp er et og det samme. Barmhjertighed på tundraen eller en historie om, hvordan urfolkene hjælper hinanden.

Gensidig assistance er livsgrundlaget i Nord. Uden dette grundlag er der situationer i Arktis, hvor man ikke kan overleve. Indbyggerne på Jamal

halvøen forstår dette. Her, i dette kolde område, finder man mange mennesker med hjertet på rette sted og en varm sjæl.

Urfolkene, der lever her, er utrættelige når det gælder at hjælpe hinanden. De er altid parate til at hjælpe folk der har problemer, hvad enten det er deres egne eller gæster udefra.

Vi behøver ikke gå langt for at finde et frisk eksempel - landsbyen Laborovaya, lidt over 180 km fra Salekhard.

Her reddede den berømte nenetsiske forfatterinde Anna Nerkagi sammen med sin familie en anden familie fra kuldedøden. Den reddede familie boede i en iskold og utæt hytte, hvor sne og vand samlede sig. Det kunne have medført en tragedie, idet familien i denne situation ikke selv kunne klare problemerne.”

Hvem er Anna Nerkagi?

Forfatterinden Anna Nerkagi er af nenetsisk oprindelse. Nenetserne er et nordrussisk urfolk, der bor i de polare egne omkring Ural og på Jamalhalvøen. De udgør mere en 40.000

personer, hvoraf en stor del lever af nomadisk rendrift. Anna Nerkagi blev født i 1952, hun voksede op på tundraen men måtte som alle andre nomadebørn gennemgå et kostskoleophold, der på mange

måder fjernede hende fra hendes kultur. Hun gennemgik en akademisk uddannelse, men vendte tilbage til tundraen efter en svær sygdomsperiode.

Hun er forfatter til flere bøger, hvoraf nogle er blevet filmatiseret f.eks. Belyy yagel – hvidt lav, som i parentes er en af renens ernæringsmidler. Hun har oprettet en hel lille koloni for hjemløse børn ca. 40 i alt, der alle kalder hende for mor. Alt arbejde udføres af børnene selv - pigerne, laver mad og syer, drenge fisker, tænder op og vogter renflokkene. For Anna er det meget vigtigt at vænne børn til hverdagen. Alle, der besøgte hendes familie har bemærket, at selv de mindste børn arbejder her.

Et Arktisk vilkår

Selv har jeg mange gang bevidnet lokalbefolkningens store generøsitet i Nordrusland. Kommer man ud for en storm, tæt tåge eller heftigt snevejr og derved ikke er i stand til at komme videre, kan man altid få ly i den nærmeste hytte. Det kan blive til en overnatning eller to, med fuld forplejning og ingen forventer nogen modydelse. Hvis jeg i forvejen vidste, at en sådan situation kunne opstå, tog jeg gerne

en flaske vodka med som gave til husholdet der tog imod mig. ”Den gemmer jeg til min fødselsdag” fik jeg engang til svar sammen med et varmt smil. Gaver tager man imod, men sjældent betaling. Betaling vil bryde sædvanens lov som strengt overholdes heroppe som overalt i arktisk.

Dansk eskimologis nestor William Thalbitzer (1873-1958) fremhæver ved flere lejligheder gensidighedsprincippet i Arktis. Dette princip kom til at danne grundlaget for hans sociologiske fremstillinger af østkystens befolkninger. I hans hovedværk om ammassalikernes kultur og samfund er det ham magtpålgende at vise vigtigheden og nødvendigheden af den gensidige hjælp i livskampen i arktiske egne. 4. del af bogen ”The Amassalik Eskimo” kom til at hedde ”Social Customs and Mutual Aid”. Thalbitzer var heller ikke blind for tilrejsendes afhængighed af denne gensidighed, hvilket fremgår af en bemærkning han fyrer af i beskrivelsen af den danske administration i Grønland: ”Andre steder i verden kunne europæerne undvære urfolkene; i de arktiske egne er de afhængige af dem”.

Forældreløse børn

Af Kathrine Kielsen, *Nanortalik*

Kathrine Kielsen vil i de kommende numre af Slædesporet overlevere en lang

række beretninger. Disse beretninger er overlevet mundtligt både fra hendes egen familie - primært hendes bedstemor, som kom fra en lille bygd Nûk i Kap Farvel området og overleveringer fra hendes mands familie. I flere af disse beretninger vil vi møde kendte personer som Knud Rasmussen, Gustav Holm og Autdlâritâ (Kristian Poulsen), men især overleveringer fra personer, der ikke kom med i hverken de tidligere opdagelsesrejsendes beretninger og heller ikke i de nyere beretninger fra bl.a. Nationalmuseets omfattende beskrivelser af indvandringen fra Østgrønland til den sydligste del af Vestgrønland – Kap Farvel landet.

Den første overlevering kommer fra Kathrines mands familie og er fortalt af Regine.

Regines mor Peqinngitaq (èn der ikke er rask) er fra åndemanernes tid og har selv overværet åndemaning. Denne overlevering handler nu om, hvordan forældreløse børn blev behandlet og foregår omkring

1870'erne.

Peqinngitaqs mor boede på en boplads på Østkysten nær Skjoldungen. Hendes mand var omkommet på havet under fangst. De havde fire børn, hvoraf det mindste endnu var et spædbarn. Da der i forvejen var nød på bopladsen, vidste hun, at de ville komme til at sulte. Hun blev vanvittig og skør ved tanken om dette og begyndte at gøre skade på sig selv ved at skrabe huden af ansigtet (nasaarak). Hun fik skrabet næsten al huden af ansigtet. De andre beboere på bopladsen begravde den vanvittige kvinde sammen med spædbarnet levende i sandet. Efter dette flygtede de fra bopladsen i umiaq og efterlod de tre andre børn i en lille tørvehytte med kun ganske lidt spæk. Det ville hurtigt brænde op, og så ville de være alene i mørket. Børnene kunne høre moderens skrig og gråd, da hun blev begravet i sandet med det lille barn. De sad alle tre på briksen i tørvehytten og var rædselsslagne.

Efter nogen tid kunne de høre nogen kravle i husgangen. De blev nu endnu mere bange, da de troede, det var moderen, der som spøgelse var stået op af sin grav og nu kom efter dem. Det var ikke moderen, men en mand fra bopladsen – Issiavik (en stol med et ben, så man kan lære kajakroning). Issiavik var venlig og fik vasket børnene og gav dem tøj på. Umiaqen med de andre fra bopladsen kom tilbage for at

hente nogle ting, og han sagde til dem, at de skulle tage børnene med. Issiavik sagde til børnene: jeg har hørt, at dem, der bliver døbt, de får en anden tro, og dér smider man ikke børn væk.

Børnene kom med umiaqen, og på vejen kunne de se en lysende skikkelse, og den rørte ved de tre børn. Måske var det en engel eller Jesus, sagde de altid bagefter. Først kom de til Itivdleq, hvor det første de mødte var en dame med en lang sort kjole. Inde i hendes hus samlede hun noget op fra gulvet og kastede det ind bag en lille dør. Sådan noget havde de aldrig set, og det var meget mærkeligt. Det var handelsbestyrerens kone, og hun

havde kastet lidt kul i kakkelovnen. Fra Itivdleq blev de sejlet til Frederiksdal og blev døbt af de tyske missionærer, som også fik sat dem i pleje. Børnenes navne var Heinrich, Aappili og Peqinngitaq. Heinrich og Aappili kom til at bo i en nu nedlagt bygd Tupamiu for enden af det store bjerg Tunuse-riat. Peqinngitaq havde ikke et nemt liv. Som barn og ung blev hun behandlet som en slave. Da hun blev voksen, var hun skarp i munden og talte sårende til folk, hvis hun ikke blev behandlet ordentligt. Hun blev gift tre gange og fik tre børn i alt, hvoraf den ene var Regine, som har overlevet denne historie.

Perle udsnit fra national dragt

Hollænderne i Arktisk

Arktisk kunstudstilling i Holland
Frem til 1. marts 2020 præsenterer
Panorama Mesdag en opsigtvækkende
udstilling af tegninger og
skitser fra Novaja Zemlja af den
hollandske maler Hendrik Apol.

Sted: Zeestraat 65, Den Haag Holland.

Tid: 19 oktober 2019 – 1 marts 2020

Af Erik Winther

I 1880 kom den hollandske kunstner Louis Apol (1850–1936) fra

Den Haag på sit livs rejse. Han sluttede sig til en gruppe videnskabsmænd på en ekspedition til Novaja Zemlja hvor han tilbragte fire måneder om bord på polarskonnerten SS William Barens. Som specialist i maling af vinterlandskaber bød denne rejse ham de ideelle muligheder for at studere de mest bemærkelsesværdige isformationer og øde snedækkede landskaber på nært hold. Han portrætterede også den nenetsiske

urbefolkning, som på den tid boede på Novaja Zemlja.

Udstillingen viser et udvalg af de 200 blyanttegninger, skitser og akvareller Apol skabte i løbet af turen. Når vi ser med gennem denne usædvanlige kunstners øjne, oplever vi selv den eventyrlige ekspedition til Nova Zemlja: vi får unik indsigt i livet om bord

på polarskonnerten. Vi kan følge kunstnerens arbejdsmetode og introduceres til de mange bemærkelsesværdige væsener, mennesker, og naturfænomener han stødte på under rejsen. Oplevelserne fra denne rejse blev en inspirationskilde for resten af livet. Kaptajnen skriver i skibets logbog: "Apol tegner og tegner overalt; han vil ikke engang efterlade sin skitsebog, når vi går ud

på jagt".

Novaja Zemlja

Novaja Zemlja – det nye land, er et arkipelag i Ishavet i det nordlige Rusland, og det nordøstlige hjørne af Europa samt vestlige del af Eurasien. Urfolket, som boede her frem til 1950'erne, bestod af ca. 50–300 nenetsere, der hovedsageligt ernærede sig af fiskeri, fældefangst,

rennsdyrhold, samt jagt på isbjørn og sæler.

Under den kolde krig blev der testet underjordiske atombombe sprængninger på Novaja Zemlja. Den sidste nukleare eksplosion fandt sted i 1990 (det var også den sidste test af denne slags for hele Sovjetunionen og Rusland). Ministeriet for Atomenergi har udført en række nukleare undervands-

undersøgelser nær test stedet hvert efterår siden 1998.

Den færøske eventyrer Sigurd O. Petusson besøgte også Novaja Zemlja på sin færd gennem Nordrusland der begyndte i 1889. Herom kan man bl.a. læse i hans fascinerende bog: "Sibirien i vore dage".

Hollænderne i russisk Arktisk Mod slutningen af femtenhundredetallet bragte ærgerrige og eventyrlystne hollandske købmænd Holland på det Arktiske verdenskort.

I de følgende århundreder bekræftede dri-

stige hollandske personer polarforskernationen, som en arktisk faktor man måtte regne med.

Oprindeligt var det drømmen om en arktisk vej til Kina, der drev hollænderne ind i arktiske farvande. Den nordlige vej til Kinas eftertragtede markeder var kun muligt østover langs med Nordrusland og Sibiriens kyster, så dette var indsatsområdet. Man oprettede et handelsfirma for handel på disse egne. Flere ekspeditioner blev sendt afsted, men måtte opgive ved indløbet til Kara havet på grund af isskruninger. Nåede man ikke Kina var der alligevel store fortjenester at hente på den russiske handel, så der var mange gode grunde til at forsætte ekspeditionerne.

Stjernen i dette var William Barens første navigatøren på tre hinanden efterfølgende ekspeditioner til det russiske Arktis i 1594, 1595 og 1596. Han opdagede Bjørnøya, der fik sit navn efter hollændernes kamp med en isbjørn, og Spits-

bergen og fandt frem til Novaja Zemlja. På den sidste ekspedition omkom William Barens samt fire andre af mandskabet. Barens fik senere opkaldt havet heroppe efter sig.

I farevandede mellem Jan Mayen, Spitsbergen og Novaja Zemlja udfoldede der sig de kommende århundreder en stærk konkurrence mellem England og Holland om fangsten af hval, sæl og hvalros ²⁾. Al denne foretagsomhed medførte, at Hollænderne oprettede en arktisk by på Amsterdam øen, ved Spitsbergen. Herom skriver Knud Rasmussen i sin bog "Polarforskningens Saga": "Holland blev uden sammenligning den

nation, der bragte sin virksomhed på Spitsbergen til den mest strålende udfoldelse. Imponerende var de flåder der sendtes den lange vej op til Ishavet, og forbløffende det sømandskab, der stod bag fangsten og sejladserne. Men som følge af det held der fulgte disse togter, opstod der dog snart det berettigede ønske om at få en basis i nærheden af fangstfelterne. Dette førte til oprettelsen af Smeerenburg, en af de ejendommeligste arktiske bosteder der nogensinde har eksisteret”. En

hel by voksede frem omkring de vældige trankogier, der udgjorde nerven i industrien der på stedet. Her boede i perioder tusinder af folk og bugten var fyldt med skibe. Arbejdere, fangstmænd, håndværkere, købmænd og søfolk trængtes omkring telte, pakhuse og bødkerværksteder.

Stedet fik sine egne traditioner og skikke, f.eks. lød der hornsignaler udover hele bygden om morgenen når bageren var færdig til at levere det nybagte varme brød.

2) *Danskerne kunne også være med i denne kamp om arktiske ressourcer. Det gjaldt bl.a. den givende sælfangst i Hvidehavet, som fortsatte langt ind i det tyvende århundrede. En dansk sømand, Peter Tutein, har fortalt om disse fangstrejser i sin bog: "Fangstmænd".*

Så lær dog grønlandsk

Sprog er meget mere end tale, det er også kulturkoder samt mimik. Vi fik Julia til at demonstrere, nogle grønlandske udsagn, som ikke står i ordbogen. Løftede øjenbryn betyder ja og det sammentrukne ansigt betyder nej – så man forstår

det. På dansk kan løftede og hurtig sænkede øjenbryn betyde at man flirter, men hvis I møder Julia og hun løfter øjenbrynene, skal I ikke tro at det er flirt, få så risikere I at hun straks, kniber ansigtet sammen

Ja

Neutral

Nej

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV
30722576 • info@infonor.dk

NÆSTFORMAND

JACOB MOTZFELDT KYED
53535025 • jkyed@hotmail.com

KASSERER

NANCY PEDERSEN
40307409 • nancypedersen@live.dk

SEKRETÆR

BIRTE HAAGEN
30528235 • tinok.birte@email.dk

BESTYRELSESMEDLEM

ERIK FLEISCHER ("BARN")
40797921 BARN.FLEICHER@GMAIL.COM

SUPPLEANTER

JYTTE BLOCH-KELSEN
45819695 • jytte-bloch-kelsen@privat.dk

NAJA MIKKELSEN
NM@GEUS.DK

KNUD MICHELSEN
39627781 • knud@michelsen.mail.dk

Redaktionen af Slædesporet
– udgøres af bestyrelsen med
Claus Oreskov
som ansvarshavende redaktør.

Alle henvendelser vedr. udgivelsen
bedes rettet til redaktøren
info@infonor.dk

ISSN 1603-9246

WWW.KRH.DK

Kunst i læ af polarcirklen

Som overvejende dansktalende grøn-
lænder har der været mange spørgsmål
om min oprindelse og min autenticitet
som grønlænder. Noget der både har
såret, men så sandelig også provokeret.
Det har sat mange spørgsmål i gang og
dermed også en lyst til at vise hvad og
hvem jeg mener jeg er. Mit hovedfokus
er ofte selvportrætter eller stærke kvin-
der, der finder styrke i deres svagheder.
En stor del af min inspiration har jeg
fundet hos min farfar Jens Rosing,
hans søster Qunerseeq Rosing og
blandt grønlandske sagn og myter.
Farfar sad altid og tegnede med sådan
en ro at man ikke kunne andet end at
blive betaget og søge efter det samme
som han besad.

Blandt myterne var det særligt myten
om Havets Moder og om Maliina
(solen) der har gjort indtryk. Den rå
styrke som disse kvinder besad, trods
umådelig modgang, har været meget
inspirerende.

Lige pt. er jeg udstillingsaktuel med
en udstillingen "De Sprogløse" der
er lavet i samarbejde med en same fra
Norge; Marte Lill Somby, og handler
om ikke at beherske sit modersmål.

Jukke Rosing

